

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาปัจจัยเสี่ยงของการทุจริตและผลกระทบต่อการวางแผนการสอบบัญชีของผู้สอบบัญชี ในครั้งนี้ ได้นำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาใช้ประกอบในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎี

1. ความเสี่ยงในการสอบบัญชี (คณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชี, 2542ค)

ความเสี่ยงในการสอบบัญชี (Audit Risk : AR) หมายถึงความเสี่ยงที่ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นที่ไม่เหมาะสมเมื่องบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ โดยความเสี่ยงในการสอบบัญชีประกอบด้วย ความเสี่ยงสืบเนื่อง ความเสี่ยงจากการควบคุม และความเสี่ยงจากการตรวจสอบ

ประเภทของความเสี่ยงในการสอบบัญชี ประกอบด้วยความเสี่ยงย่อย 3 ประเภท ดังนี้

- 1.1 ความเสี่ยงสืบเนื่อง (Inherent Risk : IR)
- 1.2 ความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk : CR)
- 1.3 ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ (Detection Risk : DR)

1.1 ความเสี่ยงสืบเนื่อง (Inherent Risk : IR)

ความเสี่ยงสืบเนื่อง หมายถึง โอกาสที่ยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริง ซึ่งอาจมีสาระสำคัญในแต่ละรายการ หรือมีสาระสำคัญเมื่อรวมกับการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทของรายการอื่นโดยไม่คำนึงถึงการควบคุมภายในที่อาจมีอยู่ ซึ่งอาจป้องกันหรือตรวจพบและแก้ไขการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงดังกล่าวได้

ผู้สอบบัญชีจะใช้ดุลพินิจเชิงผู้ประกอบวิชาชีพในการประเมินความเสี่ยงสืบเนื่อง ใน 2 ระดับใหญ่ๆ คือ ความเสี่ยงสืบเนื่องในระดับของงบการเงิน (Inherent Risk at the Financial Statement Level) และความเสี่ยงสืบเนื่องในระดับของยอดคงเหลือในบัญชีและประเภทรายการ (Inherent Risk at the Account Balance and Class of Transaction Level)

1) ความเสี่ยงสืบเนื่องในระดับของงบการเงิน (Inherent Risk at the Financial Statement Level)

การประเมินความเสี่ยงสืบเนื่องในระดับของงบการเงินนี้ เป็นการประเมินความเสี่ยงสืบเนื่อง โดยพิจารณาจากภาพรวมของงบการเงินและกิจการว่า งบการเงินมีโอกาสแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอย่างเป็นสาระสำคัญได้อย่างไร

2) ความเสี่ยงสืบเนื่องในระดับของยอดคงเหลือในบัญชีและประเภทรายการ (Inherent Risk at the Account Balance and Class of Transaction Level)

การประเมินความเสี่ยงในระดับของยอดคงเหลือในบัญชีและประเภทรายการ จะพิจารณาในรายละเอียดของรายการมากกว่าในระดับของงบการเงิน กล่าวคือ ผู้สอบบัญชีจะประเมินความเสี่ยงที่รายการบัญชีและบัญชีมีโอกาสแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอย่างเป็นสาระสำคัญมากน้อยเพียงใด

1.2 ความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk : CR)

ความเสี่ยงจากการควบคุม หมายถึง ความเสี่ยงที่ระบบบัญชีหรือระบบการควบคุมภายในไม่สามารถป้องกัน หรือตรวจพบและแก้ไขการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงได้อย่างทันเวลา โดยผู้สอบบัญชีจะใช้วิธีการทดสอบการควบคุม (Test of Control) เพื่อทดสอบการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริง อาจเกิดขึ้นในยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการ และอาจมีสาระสำคัญในแต่ละรายการหรือมีสาระสำคัญเมื่อรวมกับการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทรายการอื่น

1.3 ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ (Detection Risk : DR)

ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ หมายถึง ความเสี่ยงที่วิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระ (Substantive Procedures) ซึ่งผู้สอบบัญชีใช้จะไม่สามารถตรวจพบการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการ โดยการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงนั้นอาจมีสาระสำคัญในแต่ละรายการหรือมีสาระสำคัญ เมื่อรวมกับการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทของรายการอื่น

ผู้สอบบัญชีไม่สามารถขจัดความเสี่ยงในการสอบบัญชีให้หมดไปได้โดยสิ้นเชิง เนื่องจากความเสี่ยงสืบเนื่องและความเสี่ยงจากการควบคุม เป็นความเสี่ยงที่อยู่เหนือการควบคุมของผู้สอบบัญชี ส่วนความเสี่ยงจากการตรวจสอบจะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้สอบบัญชีได้ โดยใช้วิธีการตรวจสอบที่มีลักษณะ ระยะเวลา และขอบเขตที่เหมาะสมจากการวางแผนการตรวจสอบ

ดังนั้น ผู้สอบบัญชีอาจลดความเสี่ยงในการตรวจสอบบัญชีลงถึงระดับหนึ่งที่ผู้สอบบัญชียอมรับได้ ซึ่งทำได้โดยการวางแผนการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ การควบคุมคุณภาพงานสอบบัญชีในแต่ละงาน รวมถึงการให้คำปรึกษาแก่ผู้ช่วยผู้สอบบัญชี และสอบทานงานสอบบัญชีอย่างระมัดระวัง

2. สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เพิ่มความเสี่ยงของการเกิดการทุจริต (สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย, 2546ก)

ในการวางแผนการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรประเมินความเสี่ยงที่การทุจริตและข้อผิดพลาดอาจทำให้งบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ และผู้สอบบัญชีควรสอบถามผู้บริหารว่าได้พบการทุจริตหรือข้อผิดพลาดที่สำคัญหรือไม่

การประเมินความเสี่ยงที่การทุจริตและข้อผิดพลาดอาจทำให้งบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญสามารถพิจารณาได้ 2 ประเด็นคือ

2.1 ความเสี่ยงที่ระบบบัญชีและระบบควบคุมภายในที่กิจการมีอยู่ไม่อาจป้องกันการทุจริตและข้อผิดพลาดในงบการเงิน รวมถึงการละเว้นไม่ปฏิบัติตามระบบการควบคุมภายในที่วางไว้สถานการณ์หรือเหตุการณ์อื่นนอกเหนือจากระบบบัญชีและระบบการควบคุมภายในที่อาจก่อให้เกิดการทุจริตและข้อผิดพลาดในงบการเงิน เช่น

2.2 ปัจจัยด้านความน่าเชื่อถือและความสามารถของฝ่ายบริหาร ตัวอย่างเช่น

1) ผู้บริหารจงใจละเลยไม่แก้ไขปรับปรุงระบบการควบคุมภายใน

1.1) บุคคลคนเดียวหรือบุคคลเฉพาะกลุ่มมีอำนาจในการบริหารงานและไม่มี การควบคุมดูแล อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคณะกรรมการบริหารหรือกรรมการอื่น

1.2) การไม่ได้แก้ไขจุดอ่อนที่สำคัญในระบบบัญชีและระบบการควบคุมภายในต่างๆ ที่สามารถแก้ไขได้

1.3) โครงสร้างการจ้องครที่ซับซ้อนซึ่งความซับซ้อนนั้นดูเหมือนว่าจำเป็น

1.4) การเปลี่ยนพนักงานที่สำคัญในฝ่ายบัญชีและการเงินบ่อยครั้ง

1.5) การขาดบุคลากรในฝ่ายบัญชีและการเงินที่สำคัญเป็นระยะเวลานาน

1.6) การเปลี่ยนที่ปรึกษาทางกฎหมายหรือผู้สอบบัญชีบ่อยครั้งและไม่ทราบ

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สอบบัญชีคนเดิมหรือพบปัญหาในการติดต่อกับผู้สอบบัญชีคนเดิม

1.7) ผู้บริหารมีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมในการจัดทำรายงานทางการเงิน เช่น เลือกลงนโยบายและวิธีการบัญชีที่ไม่เป็นมาตรฐานแต่ใช้หลักของผลประโยชน์

1.8) ผู้บริหารติดตามหรือให้ความสนใจอย่างออกนอกหน้าในงานบางงาน หรือเฉพาะที่มีผลประโยชน์

1.9) ผู้บริหารที่มีชื่อเสียงในด้านลบต่อสังคม

1.10) ผู้บริหารไม่มีความรู้ความสามารถหรือไม่เข้าใจหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่มีต่อระบบบัญชีและระบบการควบคุมภายใน

1.11) ผู้บริหารตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่สูงเกินไปทำให้ไม่สามารถปฏิบัติได้หรือไม่ได้

1.12) กำหนดตัววัดหรือกรอบเวลาที่ชัดเจน

1.13) ผู้บริหารไม่มีเวลาเข้ามาบริหารงานอย่างเต็มที่จนทำให้เกิดการทุจริตและข้อผิดพลาดที่กระทำโดยพนักงานของกิจการ

1.14) ผู้ดูแลบัญชีไม่มีความรู้ความสามารถที่เพียงพอ

2) ปัจจัยด้านความกดดันที่ผิดปกติภายในกิจการหรือที่มีผลกระทบต่อกิจการ หรือผลการดำเนินงานของกิจการ เช่น

2.1) อุตสาหกรรมที่กิจการประกอบอยู่กำลังตกต่ำและล้มเหลว

2.2) ธุรกิจหรือฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของกิจการตกต่ำลงอย่าง

ต่อเนื่อง

2.3) อัตราผลกำไรของกิจการเมื่อเทียบกับกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกันพบว่า มี

อัตราที่ไม่สม่ำเสมอหรือผิดปกติ

2.4) เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอเนื่องจากกำไรที่ลดลงหรือมีการขยายตัว

เร็วเกินไป

2.5) คุณภาพของการทำกำไรลดลงเช่น ความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นจากการขายเชื่อ หรือการเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติทางธุรกิจหรือการเปลี่ยนแปลงนโยบายการบัญชีที่มีผลทำให้รายได้

เพิ่มขึ้น

2.6) กิจการต้องเพิ่มแนวโน้มการทำกำไรเพื่อสนับสนุนราคาตลาดหุ้น

เนื่องจากจะเสนอขายหุ้นให้กับสาธารณชน การครอบงำกิจการหรือเหตุผลอื่น

2.7) กิจการต้องปฏิบัติตามสัญญาหรือข้อตกลงกับบุคคลภายนอก เช่น มีข้อกำหนดจากบริษัทใหญ่หรือธนาคารเจ้าหนี้ในการรักษาหรือเพิ่มผลกำไรของกิจการ

2.8) กิจการมีการลงทุนอย่างมากในธุรกิจหรือสายผลิตภัณฑ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2.9) กิจการพึ่งพิงอย่างมากต่อผลิตภัณฑ์หรือลูกค้าเพียงรายเดียวหรือเพียงไม่กี่ราย

2.10) ความกดดันทางการเงินต่อผู้บริหารระดับสูง

2.11) ความกดดันที่ทำให้บุคลากรในฝ่ายบัญชีต้องจัดทำงบการเงินในเวลาอันจำกัดกว่าปกติ

2.12) กิจการที่เกี่ยวข้องกับสถานะขาดทุนจำนวนมาก

2.13) มีสิ่งบอกรเหตุจากภายในหรือภายนอกเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องของกิจการ

2.14) การหมุนเวียนของพนักงานมีอัตราสูง

2.15) พนักงานไม่มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานหรือมีทัศนคติด้านลบต่อกิจการ

2.16) มีผลิตภัณฑ์เสื่อมสภาพหรือล้าสมัยเป็นจำนวนมาก

2.17) มีปัญหาขัดแย้งทางข้อกฎหมายอย่างรุนแรงโดยเฉพาะระหว่างฝ่ายจัดการกับบรรดาผู้ถือหุ้น

2.18) ในกรณีที่เป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ถูกตลาดหลักทรัพย์ขึ้น SP (Suspension) ไว้นานหรือถูกจัดอยู่ในกลุ่มบริษัทที่รอการฟื้นฟูกิจการ (Rehabco) ซึ่งกำลังถูกพิจารณาให้เพิกถอนออกจากตลาดหลักทรัพย์

2.19) บริษัทกำลังถูกบีบให้รวมกิจการ หรือกำลังถูก Take Over

2.20) บริษัทที่มีมาตรฐานดีปยูเอสหรือป้ายเบี่ยงที่จะทำธุรกิจกับกิจการ

3) รายการผิดปกติ เช่น

3.1) รายการที่เกิดใก้วันสิ้นงวดที่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อกำไรรวมทั้งการตกแต่งรายการทางบัญชีตอนปีงวดบัญชี เช่น การทำรายการ Window Dressing ณ วันสิ้นงวดด้วยรายการผิดปกติแล้วมีรายการ Reversing Entry รายการเดียวกันนั้น ในวันเปิดงวดบัญชีใหม่

3.2) มีรายการหรือวิธีการปฏิบัติทางบัญชีที่ซับซ้อน

3.3) มีรายการปรับปรุงหรือมีปัญหาทางการบัญชีมาก รวมทั้งปัญหาเกิดจากการตรวจสอบเอกสารประกอบรายการยอดคงเหลือตามบัญชีคุมยอดและบัญชีย่อยหรือรายละเอียดประกอบ

3.4) มีข้อผิดพลาดอย่างมีสาระสำคัญในการตรวจสอบบัญชีปีก่อนๆ

3.5) ในขณะที่อุตสาหกรรมประเภทเดียวกันมีผลขาดทุนหรือมีกำไรลดลงแต่กิจการมีกำไรเพิ่มขึ้น

3.6) ยอดขายหรือกำลังการผลิตลดลงแต่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการผลิตเพิ่มขึ้น เช่น ค่าจ้างแรงงาน

3.7) ไม่จัดทำบัญชีบัญชียอดเงินฝากธนาคารหรือไม่ติดตามผลต่างที่เกิดขึ้นอย่างทันที

3.8) มีการตัดบัญชีหนี้สูญหรือสินค้าขาดบัญชีหรือสินค้าล้าสมัยจำนวนมาก โดยไม่ใช้ความพยายามติดตามหาสาเหตุหรือไม่มีเหตุผลที่ชัดเจน

3.9) มีอัตราการรับคืนสินค้าเพิ่มขึ้น โดยไม่มีเหตุผลที่ชัดเจน

3.10) มีรายการจ่ายหรือยอดซื้อที่สูงผิดปกติ โดยไม่มีเหตุผลที่ชัดเจน

3.11) มีการเปลี่ยนแปลงของอัตราส่วนทางการเงินที่ไม่สามารถอธิบายได้

3.12) มียอดลูกหนี้ค้างชำระสูงและนานเกินปกติ โดยไม่มีการติดตามที่ชัดเจน

3.13) สินค้าคงเหลือมีอัตราส่วนเพิ่มสูงขึ้นทั้งๆที่อัตราส่วนของยอดขายไม่เพิ่มขึ้นเลย

3.14) ไม่สามารถปิดบัญชีให้เสร็จตามกำหนดเวลาทั้งที่อัตรากำลังคนเพียงพอและกำหนดเวลาแล้วเสร็จที่อยู่ในวิสัยจะทำได้

4) ปัญหาในการได้มาซึ่งหลักฐานการตรวจสอบที่เพียงพอและเหมาะสม ตัวอย่าง เช่น

4.1) การได้มาของข้อมูลที่ไม่เพียงพอ เช่น แฟ้มข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์รายที่ไม่ได้บันทึกตามวิธีการปกติ ไม่มีรายละเอียดของข้อมูลประกอบบัญชีหรือมีแต่ไม่ครบถ้วน รายการที่ไม่ได้อยู่ในบัญชีคุมยอดหรือมีรายละเอียดเกินกว่าบัญชีคุมยอด

4.2) รายการที่มีเอกสารประกอบไม่เพียงพอ เช่น ไม่มีการอนุมัติอย่างเหมาะสมหรือไม่มีเอกสารประกอบลงรายการหรือมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเอกสารประกอบรายการ (ปัญหาเกี่ยวกับเอกสารเหล่านี้จะสำคัญมากขึ้นเมื่อเกี่ยวข้องกับรายการที่มีสาระสำคัญหรือรายการที่ผิดปกติ

4.3) ระบบการเก็บเอกสารและบัญชีไม่เรียบร้อยเช่น การจัดเก็บเอกสาร สับสนค้นหายาก

4.4) มีผลแตกต่างจำนวนมากระหว่างข้อมูลทางบัญชีกับการยืนยันจากบุคคลที่สาม หรือหลักฐานการสอบบัญชีที่ขัดแย้งกันและการเปลี่ยนแปลงของอัตราส่วนทางการเงินและการดำเนินงานที่ไม่สามารถอธิบายได้

4.5) ผู้บริหารหลีกเลี่ยงการตอบคำถามหรือตอบคำถามเกี่ยวกับการตรวจสอบอย่างไม่สมเหตุผลซึ่งอาจเป็นการปิดบังการทุจริตและข้อผิดพลาด เช่น การสมรู้ร่วมคิด การปลอมแปลงเอกสาร การเจตนาไม่บันทึกรายการ ผู้บริหารระดับสูงไม่ปฏิบัติตามระบบการควบคุมภายในหรือการเจตนาให้ข้อมูลเป็นเท็จแก่ผู้สอบบัญชี

4.6) มีความยุ่งยากในการขอเอกสารประกอบรายการหรือไม่ให้ความร่วมมือในวิธีการตรวจที่ผู้สอบบัญชีแจ้งว่าสำคัญโดยไม่มีเหตุอันควร

4.7) ประสิทธิภาพของวิธีการตรวจสอบได้รับผลกระทบจากข้อจำกัดที่มีอยู่ในระบบบัญชีและการควบคุมภายในและจากการใช้วิธีการทดสอบ

4.8) หลักฐานการตรวจสอบส่วนใหญ่ต้องใช้ดุลยพินิจอย่างมีเหตุผลในการพิจารณาความเชื่อถือได้มากกว่าที่จะเป็นหลักฐานที่ให้ข้อสรุปได้ในตัวเอง

5) ข้อบ่งชี้ว่าอาจมีการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับ เช่น

- 5.1) มีหนังสือโต้ตอบกับหน่วยงานกำกับดูแลที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานรัฐ
- 5.2) การถูกตรวจสอบโดยหน่วยงานของรัฐหรือมีการจ่ายค่าปรับหรือค่าสินไหมทดแทน
- 5.3) ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริการที่ระบุไม่ได้หรือเงินกู้ให้กู้ยืมแก่ที่ปรึกษาบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน พนักงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 5.4) ค่าหน้าจากรการขายหรือค่าบริการที่จ่ายให้ตัวแทนที่เกินปกติเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายดังกล่าวที่จ่ายโดยทั่วไปของกิจการหรือของอุตสาหกรรมหรือเมื่อเทียบกับบริการที่ได้รับจริง
- 5.5) การซื้อในราคาที่สูงหรือต่ำกว่าราคาตลาดอย่างมีสาระสำคัญ
- 5.6) การจ่ายที่ผิดปกติในรูปของเงินสด การซื้อในรูปแบบของแคชเชียร์เช็คแบบไม่ระบุผู้รับหรือการโอนไปยังบัญชีธนาคารที่ระบุเลขที่บัญชีไว้
- 5.7) รายการผิดปกติกับบริษัทที่จดทะเบียนในเขตปลอดภาษี
- 5.8) การจ่ายชำระค่าสินค้าหรือบริการไปยังประเทศซึ่งไม่ได้เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดสินค้าหรือบริการนั้น
- 5.9) การจ่ายเงินโดยไม่มีการจัดทำเอกสารเพื่อการควบคุมการแลกเปลี่ยนที่เหมาะสม
- 5.10) ระบบบัญชีที่ไม่มีร่องรอยการตรวจสอบหรือไม่มีหลักฐานอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม
- 5.11) รายการที่ไม่ผ่านการอนุมัติ หรือรายการที่บันทึกอย่างไม่เหมาะสม
- 5.12) การวิจารณ์ของสื่อมวลชน

3. วิธีปฏิบัติเมื่อมีข้อบ่งชี้ว่าอาจมีการทุจริตหรือข้อผิดพลาด (สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย, 2546ก)

เมื่อการใช้วิธีการตรวจสอบที่กำหนดจากการประเมินความเสี่ยงให้ข้อบ่งชี้ว่าอาจมีการทุจริตหรือข้อผิดพลาด ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่องบการเงิน หาก

ผู้สอบบัญชีเชื่อว่าการทุจริตหรือข้อผิดพลาดที่มีข้อบ่งชี้ขึ้นนี้อาจมีผลกระทบอย่างเป็นทางการเป็นสาระสำคัญต่องบการเงิน ผู้สอบบัญชีควรปรับเปลี่ยนหรือขยายวิธีการตรวจสอบให้เหมาะสม

ขอบเขตในการปรับเปลี่ยนหรือขยายวิธีการตรวจสอบดังกล่าว ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้สอบบัญชีในเรื่องต่อไปนี้

3.1 ประเภทของการทุจริตหรือข้อบกพร่องที่มีข้อบ่งชี้

3.2 โอกาสของการเกิดการทุจริตหรือข้อผิดพลาด

3.3 โอกาสที่การทุจริตหรือข้อผิดพลาดนั้นมีผลกระทบต่องบการเงินอย่างเป็นทางการเป็นสาระสำคัญ รายการทุจริตหรือข้อผิดพลาดรายการหนึ่ง ผู้สอบบัญชีไม่ควรสันนิษฐานว่ารายการทุจริตหรือข้อผิดพลาดนั้นเป็นรายการเดียวที่เกิดขึ้น เว้นแต่จะมีข้อบ่งชี้ชัดเจนว่าเป็นเช่นนั้น หากจำเป็นผู้สอบบัญชีควรปรับลักษณะ ระยะเวลา และขอบเขตของวิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระ

โดยปกติ การปรับเปลี่ยนหรือขยายวิธีการตรวจสอบจะทำให้ผู้สอบบัญชียืนยันหรือจัดข้อสงสัยเกี่ยวกับการทุจริตหรือข้อผิดพลาดได้ ในกรณีที่ไม่สามารถจัดข้อสงสัยเกี่ยวกับการทุจริตหรือข้อผิดพลาด แม้ว่าจะได้ปรับเปลี่ยนหรือขยายวิธีการตรวจสอบแล้ว ผู้สอบบัญชีควรปรึกษากับผู้บริหารและควรพิจารณาว่าเรื่องดังกล่าวได้แสดงหรือแก้ไขในงบการเงินอย่างเหมาะสมหรือไม่ นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาผลกระทบที่อาจมีต่อรายงานของผู้สอบบัญชีด้วย

4. การวางแผนการสอบบัญชี

การวางแผน หมายถึงการพัฒนากลยุทธ์ทั่วไป และวิธีการโดยละเอียดสำหรับลักษณะระยะเวลาและขอบเขตของการตรวจสอบที่คาดไว้ ผู้สอบบัญชีต้องวางแผนการปฏิบัติงานตรวจสอบให้มีประสิทธิภาพ และทันต่อเหตุการณ์ (คณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชี, 2542ข)

4.1 ขั้นตอนของการวางแผนงานสอบบัญชี (นิพนธ์ เห็น โชคชัยชนะ และศิลปพร

ศรีจันทร์เพชร, 2549)

1) การพิจารณารับงานสอบบัญชี

การพิจารณาเลือกรับงานสอบบัญชีมีความสำคัญต่อผู้สอบบัญชีมาก เนื่องจากการรับตรวจสอบกิจการที่มีความเสี่ยงสูง หรือกิจการที่ผู้บริหารมีเจตนาไม่สุจริต ย่อมทำให้ผู้สอบบัญชีมีความยากลำบากในการตรวจสอบ และอาจตรวจไม่พบข้อผิดพลาด ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้สอบบัญชีถูกฟ้องร้องจากผู้ใช้งบการเงิน หรืออาจทำให้หน่วยงานกำกับดูแลมีความสงสัยในการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชีได้

การรับงานสอบบัญชี จำแนกออกได้ 2 กรณี ดังนี้

1.1) การรับงานสอบบัญชีสำหรับลูกค้ารายใหม่

ผู้สอบบัญชีจะรวบรวมข้อมูล และประเมินความเสี่ยงเบื้องต้นก่อนที่จะรับงานสอบบัญชีสำหรับลูกค้ารายใหม่ ผลจากการรวบรวมข้อมูลและประเมินความเสี่ยงดังกล่าว อาจทำให้ผู้สอบบัญชีปฏิเสธที่จะรับงานตรวจสอบลูกค้ารายนั้น เนื่องจากการรับงานสอบบัญชีที่มีความเสี่ยงสูงมีผลให้ผู้สอบบัญชีไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานการสอบบัญชี หรือปฏิบัติงานผิดมรรยาท หรือจรรยาบรรณของผู้สอบบัญชี ซึ่งมีผลให้ผู้สอบบัญชีเสื่อมเสียชื่อเสียง หรือถูกฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายได้

1.2) การรับงานสอบบัญชีสำหรับลูกค้ารายเดิม (Continuing Client)

ในกรณีของการรับงานสอบบัญชีสำหรับลูกค้ารายเดิม ผู้สอบบัญชียังคงต้องพิจารณาและประเมินความเสี่ยงว่าตนจะรับงานสอบบัญชีสำหรับลูกค้ารายเดิมนี้อีกหรือไม่ ผู้สอบบัญชีอาจปฏิเสธลูกค้ารายเดิมด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น

- การมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการถูกจำกัดขอบเขตในการตรวจสอบ และประเภทของความเห็นในรายงานของผู้สอบบัญชี

- ลูกค้าไม่ได้จ่ายค่าสอบบัญชี

- กิจการมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างผู้ถือหุ้นและผู้บริหาร ซึ่งผู้สอบบัญชีประเมินแล้วว่าผู้บริหารชุดใหม่มีปัญหาเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น

2) การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ

ในการปฏิบัติงานสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีควรมี หรือได้รับความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบอย่างเพียงพอที่จะทำให้สามารถระบุ และเข้าใจรายการบัญชี และวิธีปฏิบัติงาน ซึ่งผู้สอบบัญชีเห็นว่าอาจมีผลกระทบที่สำคัญต่องบการเงิน หรือต่อการปฏิบัติงานตรวจสอบ หรือต่อการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี

2.1) ประโยชน์ของข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ

ผู้สอบบัญชีควรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบอย่างเพียงพอ ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนงานสอบบัญชีดังต่อไปนี้

- เพื่อให้เข้าใจในระบบบัญชี และวิธีปฏิบัติทางการบัญชีของกิจการที่ตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีใช้ความรู้ ความเข้าใจในระบบบัญชี และวิธีปฏิบัติทางการบัญชีในการประเมินเบื้องต้นว่างบการเงินของกิจการเป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปหรือไม่ วิธีปฏิบัติทางการบัญชีของกิจการอาจมีลักษณะเฉพาะ (เช่น ระบบบัญชีของธนาคารพาณิชย์และสถาบัน

การเงิน ระบบบัญชีของธุรกิจน้ำมัน และระบบบัญชีของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น) ซึ่งผู้สอบบัญชีอาจจำเป็นต้องหาความรู้เพิ่มเติม และจัดทีมงานตรวจสอบที่มีความรู้ความชำนาญในวิธีปฏิบัติทางการบัญชีของธุรกิจนั้น ๆ

- เพื่อช่วยในการระบุปัญหาและการประเมินความเสี่ยงสืบเนื่องของกิจการที่ตรวจสอบ กิจการแต่ละแห่งมีความเสี่ยงสืบเนื่องที่แตกต่างกันตามลักษณะธุรกิจ เช่น ธุรกิจที่ผลิตและขายสินค้า ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามเทคโนโลยีหรือสินค้าตามสมัยนิยม ย่อมมีความเสี่ยงสืบเนื่องที่สินค้าจะมีโอกาสล้าสมัยมากกว่าสินค้าทั่วไป ความเสี่ยงดังกล่าวอาจมีผลกระทบที่สำคัญต่อการเงิน กล่าวคือสินค้าคงเหลือในงบดุลอาจแสดงด้วยมูลค่าที่สูงกว่าความเป็นจริง เป็นต้น

2.2) การได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ

เมื่อเริ่มรับงาน ผู้สอบบัญชีควรมีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบอย่างเพียงพอ และควรหาความรู้ในรายละเอียดเพิ่มเติม ผู้สอบบัญชีจะรวบรวม ประเมิน และสะสมข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และนำความรู้ที่ได้นั้น ไปพิจารณาหลักฐานการสอบบัญชีที่ได้มาระหว่างการตรวจสอบ ถึงแม้ว่าจะมีการรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นเมื่อมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ อาจแบ่งได้เป็น 2 ช่วง ดังนี้

- ช่วงก่อนรับงานสอบบัญชี

ก่อนที่จะรับงานสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีควรหาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมที่กิจการดำเนินงานอยู่ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจในเรื่องต่อไปนี้

- สถานการณ์ที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบต่อธุรกิจของลูกค้า เช่น ความเสี่ยงทางธุรกิจและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีของผลิตภัณฑ์ การยกเลิกส่วนงานทางธุรกิจ

- ลักษณะการเป็นเจ้าของ เช่น รูปแบบของกิจการที่ตรวจสอบและกิจการที่เกี่ยวข้องกัน

- การบริหารงาน เช่น นโยบายเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจ ประสบการณ์ และชื่อเสียงของผู้บริหาร และวิธีปฏิบัติงานของกิจการที่ตรวจสอบ

- ช่วงหลังจากตอบรับงานสอบบัญชีแล้ว

ผู้สอบบัญชีควรรหาข้อมูลในรายละเอียดเพิ่มเติมหลังจากตอบรับงานสอบบัญชีแล้ว ในการได้มาซึ่งข้อมูลเพิ่มเติมในรายละเอียดดังกล่าว โดยส่วนใหญ่ ผู้สอบบัญชีจะเข้าไปดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจที่กิจการของลูกค้า ในกรณีที่เป็นการตรวจสอบลูกค้ารายเดิมในปีถัดมา ข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบเหล่านี้จัดเก็บอยู่ในแฟ้มกระดาษทำการปีก่อนๆ ซึ่งผู้สอบบัญชีควรปรับปรุงข้อมูลเดิมดังกล่าวให้ทันสมัยและประเมินผลข้อมูลที่ตนเคยได้มาก่อนด้วย

2.3) แหล่งความรู้เกี่ยวกับธุรกิจและกิจการที่ตรวจสอบ

ผู้สอบบัญชีอาจหาความรู้เกี่ยวกับธุรกิจและกิจการที่ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

- ประสบการณ์ในการตรวจสอบของปีที่ผ่านมาเกี่ยวกับกิจการและธุรกิจประเภทนั้น
- การปรึกษาหารือกับบุคลากรของกิจการ เช่น กรรมการ เจ้าหน้าที่ระดับสูง และเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ
- การปรึกษาหารือกับผู้สอบบัญชีอื่น ที่ปรึกษากฎหมาย และที่ปรึกษาด้านอื่นๆ ที่ให้บริการแก่กิจการประเภทนั้น
- การปรึกษาหารือกับผู้ที่มีความรู้จากภายนอกกิจการ เช่น นักเศรษฐศาสตร์ และ ผู้ออกกฎระเบียบเกี่ยวกับธุรกิจประเภทนั้น ลูกค้า ผู้ขาย คู่แข่งขัน
- สิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจที่ตรวจสอบ เช่น สถิติของภาครัฐบาล

รายงานการสำรวจ ตำรา วารสารทางธุรกิจ รายงานของสถาบันการเงิน หนังสือพิมพ์ที่ให้ข่าวสารทางธุรกิจและการเงิน

- กฎหมาย และระเบียบที่มีผลกระทบต่อกิจการที่ตรวจสอบ
- การตรวจเยี่ยมสถานประกอบการและโรงงาน
- เอกสารที่กิจการจัดทำ เช่น รายงานการประชุม เอกสารซึ่งจัดส่งให้ผู้ถือหุ้น หรือหน่วยงานกำกับดูแล รายงานประจำปี งบการเงินของปีก่อน เอกสารงบประมาณ รายงานภายในสำหรับผู้บริหาร งบการเงินระหว่างกาล นโยบายของฝ่ายบริหาร คู่มือระบบบัญชี และระบบการควบคุมภายใน พังบัญชี คำบรรยายลักษณะงาน แผนการตลาดและแผนการขาย

3) การวิเคราะห์เปรียบเทียบในเบื้องต้น เป็นวิธีการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ และความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลทางการเงิน และข้อมูลอื่นที่ไม่ใช่ข้อมูลทางการเงินว่าเป็นไปตามที่คาดหมายไว้หรือไม่ โดยใช้อัตราส่วนแนวโน้ม การทดสอบความสมเหตุสมผล ตลอดจนการสอบสวนการเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

4) การกำหนดระดับความมีสาระสำคัญ ในการวางแผนการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีจะกำหนดความมีสาระสำคัญที่ตนยอมรับได้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตรวจสอบว่างบการเงินได้แสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญหรือไม่ หากผู้สอบบัญชีตรวจสอบและพบว่า งบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ผู้สอบบัญชีจะเสนอให้ลูกค้าปรับปรุงแก้ไขงบการเงิน ถ้าลูกค้าปฏิเสธที่จะแก้ไขงบการเงิน ผู้สอบบัญชีก็ไม่อาจแสดงความเห็นว่างบการเงินถูกต้องตามที่ควรได้ เนื่องจาก ขนาดหรือลักษณะของความไม่ถูกต้องของรายการและข้อมูลมีสาระสำคัญ ซึ่งถือว่ามีผลต่อความถูกต้องตามที่ควรของงบการเงินตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป

5) การกำหนดระดับความมีสาระสำคัญ ในการวางแผนการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีจะกำหนดระดับความมีสาระสำคัญที่ตนยอมรับได้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตรวจสอบว่างบการเงินได้แสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญหรือไม่ หากผู้สอบบัญชีตรวจสอบและพบว่า งบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ผู้สอบบัญชีจะเสนอให้ลูกค้าปรับปรุงแก้ไขงบการเงิน ถ้าลูกค้าปฏิเสธที่จะแก้ไขงบการเงิน ผู้สอบบัญชีก็ไม่อาจแสดงความเห็นว่างบการเงินถูกต้องตามที่ควรได้ เนื่องจาก ขนาดหรือลักษณะของความไม่ถูกต้องของรายการและข้อมูลมีสาระสำคัญ ซึ่งถือว่ามีผลต่อความถูกต้องตามที่ควรของงบการเงินตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป

6) การทำความเข้าใจในระบบการควบคุมภายใน และการประเมินความเสี่ยงจากการควบคุม

7) การพัฒนาแผนการสอบบัญชีโดยรวมและแนวการสอบบัญชี

งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

Graham และ Bedard (2003) ได้ศึกษาปัจจัยเสี่ยงของการทุจริต โดยพิจารณาจากการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชีกับลูกค้า ความสัมพันธ์ของการทุจริตกับการประเมินความเสี่ยง และการตัดสินใจในการวางแผน โดยข้อมูลในการวิจัยเก็บรวบรวมจาก หุ่นส่วน ผู้จัดการ ผู้สอบบัญชีอาวุโส จำนวน 46 คนจากสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ 5 แห่ง ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่มีปัจจัยเสี่ยงที่เป็นข้อบ่งชี้ว่าอาจจะมีทุจริตเพิ่มมากขึ้น สามารถพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมของลูกค้า ความรุนแรงของการแข่งขัน ความซื่อสัตย์ของผู้บริหาร ปรัชญาการบริหาร เน้นใจทางการเงิน ระบบการควบคุมภายใน และความกดดันในการบริหาร นอกจากนี้พบว่าองค์กรที่มีการควบคุมภายในที่บกพร่องจะมีปัจจัยเสี่ยงของการทุจริต โดยสิ่งที่จะทำให้ความเสี่ยงดังกล่าวลดลงคือ ความซื่อสัตย์ของผู้บริหาร

ในการวางแผนผู้สอบบัญชีจะวางแผนในขั้นแรก เพื่อที่จะระบุปัจจัยเสี่ยงของการทุจริตด้วยวิธีการสังเกต สอบถาม และใช้วิธีการทดสอบการควบคุม ซึ่งจะทำให้ใช้วิธีการทดสอบเนื้อหาสาระน้อยลง การทดสอบโดยวิธีสังเกต สอบถาม เป็นวิธีที่จะสามารถระบุปัจจัยเสี่ยงของการทุจริตและเป็นการประเมินระดับความเสี่ยงจากการทุจริต

ความแตกต่างในการระบุความเสี่ยงทุจริต และการประเมินเพื่อวางแผนการตรวจสอบปกติของผู้สอบบัญชีอาวุโสจะสามารถระบุปัจจัยเสี่ยงของการทุจริตน้อยกว่าผู้จัดการหรือหุ่นส่วน แต่ผู้สอบบัญชีอาวุโสสามารถประเมินความเสี่ยงจากการทุจริตได้สูงกว่าผู้จัดการ/หุ่นส่วน และจะเป็นผู้ประเมินความสัมพันธ์ของความเสี่ยงทุจริต

Mock และ Turner (2005) ได้ทำการศึกษาวิธีปฏิบัติงานของ ผู้สอบบัญชีจำนวน 202 คน จากสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ พบว่าในครั้งแรกที่มีตรวจสอบบัญชี ผู้ตรวจสอบบัญชีจะมีการวางแผนการตรวจสอบเพื่อสืบหาการทุจริต และตอบสนองอย่างเหมาะสมต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการตรวจสอบ ซึ่งจากการวิจัยพบว่า เมื่อมีการทุจริตเกิดขึ้นทีมงานตรวจสอบที่จะตอบสนองต่อปัจจัยความเสี่ยงจากการทุจริต ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงทีมงานตรวจสอบที่บุคลิกแตกต่างจากเดิม มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการของแนวการสอบบัญชีที่จะวางแผนให้ครอบคลุมจุดที่อาจเกิดการทุจริตโดยตรง โดยมีการเพิ่ม หรือขยายขอบเขตการทดสอบ และยังพบว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงขอบเขตกระบวนการวางแผนให้มีผลกระทบต่อจำนวนของปัจจัยเสี่ยงจากการทุจริตที่ได้ตรวจสอบ

ในการตัดสินใจที่จะปรับเปลี่ยนแผนการสอบบัญชี มีการพิจารณาขอบเขตใหม่ เปลี่ยนแปลงบุคลากร เพิ่ม หรือ ลด กระบวนการวางแผนซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงของลูกค้า และรูปแบบของกิจการ

จากการวิจัยยังพบอีกว่าลูกค้าที่มีปัจจัยเสี่ยงของการทุจริตที่มีอัตราที่สูงมากกว่าหนึ่งขึ้นไป โดยส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับ อุตสาหกรรม/ตำแหน่งการแข่งขัน ความเชื่อสัตย์ของผู้บริหาร คุณลักษณะของระบบการควบคุมภายใน สภาวะทางการเงิน และ ความกดดันที่จะต้องบรรลุเป้าหมายทางการเงิน

เมธา สุวรรณสาร (2546) ได้กล่าวว่าการทุจริตสามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ ระบบงานมีจุดอ่อน มีผู้ต้องการทุจริต และมีโอกาสจะทุจริต

นอกจากนี้ปัจจัยที่สำคัญของความล้มเหลวในการดำเนินงาน คือการขาดจรรยาบรรณ ขาดความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และวิชาชีพ รวมทั้งการทุจริตและการประพฤติมิชอบของพนักงาน โดยเฉพาะผู้บริหารระดับสูง หรือผู้มีอำนาจในการดำเนินงานและการบริหาร และมีกลยุทธ์ที่จะไม่ให้เอาผิดกับตนได้อย่างเป็นระบบโดยเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีจุดอ่อนที่ตั้งใจหรือมิได้ตั้งใจ และยังได้สรุปเรื่องต่างๆ ที่เป็นสัญญาณเตือนภัยจากการทุจริต ที่อาจใช้เป็นแนวทางในการตรวจสอบหรือแสดงถึงความผิดปกติ

งามฉวี โชติยมนตรี (2547) ได้ศึกษาถึงความจำเป็นในการใช้วิจารณ์เชิงผู้ประกอบวิชาชีพอย่างระมัดระวังต่อสัญญาณเตือนภัยที่เกิดขึ้นกับกิจการที่ผู้สอบบัญชีรับตรวจสอบ เพื่อแสดงความเห็นในเรื่องของความถูกต้องตามที่ควรของงบการเงิน ทำให้ผู้สอบบัญชีต้องเผชิญความเสี่ยงในหลายรูปแบบ สัญญาณเตือนภัยหลายประการที่เกิดขึ้นจากลูกค้าเป็นตัวบ่งชี้ให้ผู้สอบบัญชีต้องระมัดระวังในการตรวจสอบ อาทิเช่น ลูกค้าอยู่ในอุตสาหกรรมที่กำลังตกต่ำเรื่อยๆ อาจส่งผลให้มีแรงกดดันต่อฝ่ายบริหาร เช่น หน่วยงานที่อยู่ในอุตสาหกรรมที่กำลังล้มเหลว หรือขาดเงินทุนดำเนินงาน มีผลให้ผู้บริหารจัดการทางการเงินที่แสดงข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือกิจการของลูกค้านั้นมีเจ้าหนี้การค้าต่างประเทศเป็นส่วนมาก และอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศผันผวน ผู้สอบบัญชีก็ต้องให้ความสนใจสัญญาณเตือนเหล่านี้และแน่ใจด้วยว่าผู้ช่วยที่มีประสบการณ์น้อยมีความคุ้นเคย และสามารถจัดการข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นสำหรับรายการที่มีสัญญาณเตือน หรือมีความเสี่ยงสูง ผู้สอบบัญชีอาจเลือกใช้วิธีการตรวจสอบ เวลาที่ทำการตรวจสอบ กำหนดปริมาณการทดสอบ และขยายขอบเขตของการทดสอบให้กว้างขวางกว่ากรณีปกติ

ประไพพิมพ์ สุทธิวิสินนท์ (2548) ได้ศึกษาแนวการสอบบัญชีสำหรับธุรกิจและส่งออก อัญมณีและเครื่องประดับ เพื่อกำหนดแนวการสอบบัญชีสำหรับ ธุรกิจผลิตและส่งออกอัญมณีและเครื่องประดับ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร จำนวน 6 บริษัท และสัมภาษณ์ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต จำนวน 6 คน ของธุรกิจผลิตและส่งออกอัญมณีและเครื่องประดับ ผลจากการศึกษาดังกล่าวพบว่าผู้สอบบัญชีจะมีการเปลี่ยนแปลงแผนการสอบบัญชีโดยรวม เนื่องจากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงหรือได้รับผลที่ไม่คาดหมายจากการตรวจสอบ

ศิลปพร ศรีจันทเพชร (2549) ได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับการทุจริตว่า เป็นการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์ จงใจหลอกลวง เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่มีควรได้โดยชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น รวมทั้งการตั้งใจบิดเบือนเสนอความจริง เช่น การแต่งเติมหรือแก้ไขบัญชีหรือเอกสารการบันทึกรายการโดยไม่มีหลักฐาน ความตั้งใจบิดเบือนการรายงานผลการดำเนินงานขององค์กรโดยผู้บริหารหรือพนักงานเพื่อหวังผลประโยชน์จากการบิดเบือนในรูปแบบของการเลื่อนตำแหน่ง โบนัส หรือผลประโยชน์อื่น ๆ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการใช้ทรัพย์สินขององค์กรไปในทางที่ผิด เพื่อประโยชน์ของผู้บริหาร พนักงาน หรือบุคคลอื่น เป็นต้น

ตัวอย่างของรูปแบบการทุจริต คือ การทุจริตเงินสด เงินสดเป็นทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องมากที่สุด จึงมีโอกาสเกิดการทุจริตได้ง่ายกว่าทรัพย์สินประเภทอื่น การทุจริตเงินสดอาจเกิดขึ้นได้โดยการขโมย หรือการแก้ไข หรือปลอมเอกสารประกอบรายการจ่ายเงิน

การทุจริตสินค้าคงเหลือ อาจทำได้โดยหยิบฉวยสินค้าคงเหลือไปจากคลังสินค้าหรือที่เก็บ วิธีการนี้มักเกิดขึ้นกับสินค้าที่มีขนาดเล็กแต่มีราคาต่อหน่วยค่อนข้างสูง

การทุจริตสินทรัพย์ถาวรอาจหายไปโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือหากอธิบายที่เหมาะสมได้ ซึ่งอาจเนื่องมาจากการควบคุมที่หละหลวมทั้งในด้านการจดบันทึก และการควบคุมความมีตัวตน การทุจริตสินทรัพย์ถาวร รวมถึงการนำสินทรัพย์ขององค์กรไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว

การทุจริตการขาย ในหลายองค์กรมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความสามารถของผู้บริหารหรือพนักงานจากยอดขาย หรือผลกำไร จึงมีโอกาสเป็นไปได้ที่อาจมีการสร้างยอดขายปลอมหรือขายสินค้าออกไปก่อน เพื่อสร้างยอดขาย หรือผลกำไร จึงมีโอกาสเป็นไปได้ที่อาจมีการสร้างยอดขายปลอม

การให้ส่วนลดแก่ลูกค้า ซึ่งอาจเป็นส่วนลดการค้าที่ลูกค้าไม่ควรได้รับ ตามระเบียบที่องค์กรกำหนดไว้ หรือมีการให้ส่วนลดสูงกว่าความเป็นจริงแก่ลูกค้าที่สมควร

การทุจริตค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในองค์กรมีหลายประเภทและอาจเกิดการทุจริตได้ เช่น การจัดซื้อ ซึ่งเป็นรายการที่เกิดการทุจริตได้ง่าย

ค่าแรง เป็นค่าใช้จ่ายที่สำคัญอีกรายการหนึ่งที่มีการทุจริตกันอย่างกว้างขวาง เช่น พนักงานอาจร่วมกันทำเอกสารเท็จ เพื่อจ่ายค่าแรงให้กับพนักงานที่ไม่มีตัวตน หรือมีการจัดทำบัตรบันทึกเวลาการทำงานหรือรายละเอียดการทำงานไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เพื่อให้ได้ค่าแรงมากขึ้น

ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง อาจเกิดการทุจริตได้โดยการปลอมคำสั่งการเดินทาง และใบสำคัญประกอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาขอเบิกจ่าย ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีการเดินทางจริง หรือทำรายการค่าใช้จ่ายสูงกว่าจำนวนที่จ่ายจริง แล้วเบียดบังส่วนที่เหลือ เป็นประโยชน์ส่วนตัว